

Wpływ zabaw twórczych na rozwój języka mówionego u dzieci 5-letnich

Streszczenie: Autorka w artykule zaznacza, jak istotny wpływ mają zabawy twórcze w edukacji małego dziecka. Pełnią one wiele funkcji: wychowawczą, edukacyjną, diagnostyczną oraz terapeutyczną. Badania przeprowadzone przez autorkę potwierdzają przekonanie, że każdy nauczyciel pracujący z małymi dziećmi powinien zwrócić szczególną uwagę na to, aby każdy podopieczny mógł rozwijać przez zabawy twórcze nie tylko swój potencjał twórczy, ale przy okazji swoje predyspozycje do komunikowania się.

Słowa kluczowe: zabawa, język, twórczość, edukacja, dzieci

Podstawową formą wymiany myśli między ludźmi jest język, którego każdy uczy się od najmłodszych lat w procesie społecznego wychowania. Najczęściej przyjmowany jest on w sposób naturalny w kształcie, jaki przekazuje nam otoczenie. Wymowę dziecka wstępującego do przedszkola charakteryzuje już duża umiejętność odtwarzania wszystkich elementów słowa. Trzylatek powinien już wymawiać wszystkie samogłoski, tak ustne, jak i nosowe (a, o, e, u, i, y, ą, ę), chociaż w jego mowie mogą występować odstępstwa, np. zamiana samogłosek: a = o; e = a; i = y. Pięciolatek potrafi się już porozumieć z dorosłymi, chociaż jego mowa nie jest tak ukształtowana pod względem dźwiękowym, jak np. sześciolatek.

* Katarzyna Miłek – dr, adiunkt w Gnieźnieńskiej Wyższej Szkole Milenium. Pracę doktorską obroniła w 2017 r. na temat „Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych”. Zainteresowania: pedagogika ogólna, pedagogika przedszkolna, pedagogika twórczości. W badaniach naukowych koncentruje się na: twórczości pedagogicznej nauczyciela, zdolnym i twórczym dziecku, przemianach w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Mowa pięciolatka jest już w zasadzie zrozumiała. Głoski sz, ż, cz, dż, które się pojawiły w 4. roku życia, zaczynają się ustalać. Dziecko potrafi je poprawnie powtórzyć, choć w mowie potocznej mogą jeszcze być wymawiane jak: s, z, c, dz. Głoska r powinna już być wymawiana, ale często pojawia się dopiero w tym okresie. Grupy spółgłoskowe jeszcze są upraszczane, zarówno w nagłosie wyrazu, jak i w śródgłosie.

U sześciolatek mowa powinna już być opanowana pod względem dźwiękowym. Mimo tej reguły T. Bartkowska wykrywa jeszcze nieopanowaną wymowę głosek sz, z, cz, dz, r. Zdarzają się kłopoty z realizacją grup spółgłoskowych, zwłaszcza w śródgłosie wyrazu.

Przedstawiony wyżej rozwój mowy postępuje równoległe z rozwojem motoryki narządów artykulacyjnych. Mówienie jest sprawnością i trzeba się jej uczyć, tak jak wszelkich innych sprawności. Jest to możliwe dzięki sukcesywnemu dojrzewaniu różnych organów mowy. Po narodzinach dziecka żaden z tych narządów nie jest jeszcze gotowy do swych czynności. Mowa wytwarza się dzięki skoordynowanej aktywności muskulatury języka, warg, gardła, podniebienia, krtani i płuc. Do rozwoju i koordynacji poszczególnych części wchodzących w skład skomplikowanego narządu mowy potrzebny jest określony czas i aktywne ćwiczenia¹.

Zasób słownictwa, jakim dysponuje dziecko, ma duże znaczenie w procesie komunikowania się w grupie, z otoczeniem, kształtowania różnorodnych form jego działalności, rozwoju psychicznego.

Dzieci w wieku przedszkolnym tworzą wiele nowych słów, tzw. neologizmów. W ich budowaniu korzystają z zasad gramatyki języka ojczystego, a wykazują tendencję do tworzenia, występując w roli „genialnego lingwisty”, który dobrze zna reguły gramatyczne. Po tym okresie zanika ta skłonność. Nadal jednak dzieci przejawiają zdolność do tworzenia nowych słów przez analogię do już znanych, co pełni funkcję wypełniania luk w sytuacji, gdy dziecko nie znajduje w swoim zasobie słownictwa nazwy na określenie jakiegoś obiektu. Tworzenie nowych wyrazów odbywa się zgodnie z regułą produktywności (wybierane są formy preferowane w danej wspólnotie językowej), przejrzystości semantycznej (szukanie form jasno wyrażających znaczenie) i regularyzacji (używanie form regularnych, typowych dla danego języka)².

Przedszkolak przed rozpoczęciem nauki szkolnej zaczyna twórczo posługiwać się językiem. Następuje moment kształtowania się wiedzy metajęzykowej. Dzieci zaczynają wówczas bawić się słowami, potrafią rymować, dostrzegać różnego rodzaju niuanse językowe, zauważać wieloznaczność wyrazów oraz fakt, że istnieją języki obce. Odchodzą też od bardzo dosłownego rozumienia słów i wyrażeń, w ich języku zaczynają pojawiać się wyrażenia, zwroty, słowa o znaczeniu metaforycznym. Jako pierwsze – z oczywistych powodów o wyższej frekwencji w mowie potocznej – po-

¹ G. Demelowa, *Elementy logopedii*, Wydawnictwa Szkole i Pedagogiczne, Warszawa 1987, s. 24.

² B. Harwas-Napierała, J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 107.

jawiają się wyrażenia metaforyczne silnie zleksykalizowane. Sześciolatek potrafi już sam tworzyć wypowiedzi o charakterze przenośnym.

W ciągu okresu przedszkolnego dziecko stopniowo poszerza swój słownik i operuje coraz sprawniej regułami fonetycznymi i gramatycznymi. W wieku sześciu lat posługuje się już swobodnie mową potoczną, zależną i niezależną oraz porozumiewa się bez trudu z innymi ludźmi, przekazując im swoje myśli, pragnienia, żądania, emocje i uczucia.

W okresie przedszkolnym dokonuje się intensywny rozwój dziecka, co następuje przez zabawę. Zadaniem nauczycieli w przedszkolu jest kształtowanie sprawności mówienia oraz myślenia dzieci³, które podczas zajęć uczą się poprawnych i swobodnych wypowiedzi na tematy związane z emocjami i przeżyciami ich oraz bohaterów przedstawianych przez nauczyciela bajek. Praca nad językiem i procesami poznawczymi dziecka wymaga systematycznych ćwiczeń w zakresie formy dźwiękowej (przede wszystkim wymowy), słownictwa, form gramatycznych, konstrukcji składniowych – tak w wypowiedziach wielozdaniowych, jak i w rozmowie. Ćwiczenia te w przedszkolu – ze względu na charakterystyczne cechy dziecka – muszą mieć charakter zabawy.

D.D. Smith uważa, że „w trakcie zabawy dzieci uczą się zachowań społecznych, interakcji z innymi i współpracy. Poprzez odkrywanie i badanie rzeczywistości w różnych rodzajach zabaw dzieci poznają swoje otoczenie, rozwijają sprawność motoryczną i wzbogacają swój język”⁴.

Zabawa dzieci w wieku przedszkolnym dostarcza im nie tylko przyjemności, ale kształtuje ich osobowość, wpływa na rozwój, uczą się języka oraz funkcjonowania w otaczającym je świecie. Poznają rzeczywistość, czerpiąc z niej coraz większą wiedzę o życiu, uczą się relacji społecznych, co jest prawdziwym przygotowaniem do życia w dorosłości.

Zabawy dziecięce podlegają w psychologii i pedagogice różnej hierarchizacji. Wśród nich wyróżnia się: zabawy tematyczne, manipulacyjne i konstrukcyjne, ruchowe oraz dydaktyczne⁵.

W zabawach tematycznych elementem zasadniczym jest przyjęcie przez dziecko określonej roli. Olbrzymie znaczenie ma jego wyobraźnia, dzięki której buduje swój odrębny, fikcyjny świat. Żyje w nim podczas zabawy, ale ma przez cały czas poczucie realności i jest w stanie wrócić do prawdziwego świata. Charakterystyczne jest też nadawanie różnych znaczeń przypadkowym przedmiotom używanym w zabawie. Dziecko naśladuje najczęściej czynności dorosłych, występujące między nimi relacje, stosunki społeczne, a także sytuacje znane z książek, filmów czy bajek⁶.

³ M. Bober-Pelzowska, *Rozwijanie mowy u uczniów klas niższych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983, s. 91–94.

⁴ D.D. Smith, *Pedagogika specjalna*, t. 2, przeł. A.J. Korbel, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 144.

⁵ J. Truskołaska, *Osoba i zabawa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 57.

⁶ Tamże.

Zabawy konstrukcyjne to te, w których zasadniczym elementem jest układanie, lepienie, budowanie z różnorodnych materiałów: klocków, kamieni, patyczków, pudełek, piasku i innych⁷.

U młodszych dzieci (do 3. roku życia) jest to zabawa manipulacyjna, której celem jest sama czynność, manipulacja przedmiotami. W zabawie konstrukcyjnej liczy się wytwór, produkt. Oprócz przyjemności wynikającej z działania powstaje przyjemność z wykonania czegoś i poznania tego przedmiotu.

W życiu dziecka duże znaczenie ma ruch, dlatego tak istotna jest wówczas zabawa ruchowa. Chodzi o działanie dużych grup mięśniowych, a nie, jak w zabawach manipulacyjnych, o ruchy przede wszystkim rąk i palców. Do zabaw ruchowych zaliczamy: bieganie, skoki, ślizganie się, huśtanie, przewracanie itp.⁸

Wyróżnia się jeszcze zabawy dydaktyczne, czyli takie, które służą procesowi nauczania i uczenia się dziecka. Najczęściej są one organizowane przez wychowawców. Do tej grupy nie zalicza się jednak wszelkich gier i zabaw aranżowanych przez rodziców i nauczycieli w celach dydaktycznych, ale (niezgodnie z nazwą) tylko loteryjki, zagadki, segregowanie obrazków i inne podobnego typu. Ich cechą charakterystyczną jest to, że dziecko musi podporządkować się określonym, narzuconym z góry regułom i przepisom⁹.

W okresie dzieciństwa twórczość realizuje się właśnie w zabawie, w której dziecko wykorzystuje swoją moc tworzenia symboli¹⁰.

Zdaniem D. Kubickiej, „zabawa dostarcza dziecku przede wszystkim przyjemności i wiedzy, a rezultatem jego działań może być powstanie twórczego dzieła”¹¹.

Do twórczych zaliczyć można także **zabawy konstrukcyjne**. Każda konstrukcja jest dla dziecka trudnym problemem do rozwiązania. Dziecko samo wymyśla kompozycję i jej rozwiązania techniczne, stara się pokonać siebie, a realizacja własnego pomysłu ma właśnie pierwiastek twórczy¹².

Zabawy fikcyjne, często nazywane iluzyjnymi, u dzieci pojawiają się około 2. roku życia, osiągając szczyt rozwoju dopiero cztero-, pięcioletków.

L. Wygotski uważa, że **zabawa symboliczna** z wiekiem staje się narzędziem twórczości¹³. D.B. Elkonin również twierdzi, że „zabawa symboliczna realizuje się w świecie znaków, znaczeń i ich interpretacji, w obszarze relacji między znakami a zna-

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ W. Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987, s. 147.

¹⁰ Tamże.

¹¹ D. Kubicka, *Twórcze działanie dziecka w sytuacji zabawowo-zadaniowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 104.

¹² Tamże, s. 21.

¹³ Za: tamże, s. 103.

zeniami, które są podatne na interpretacje, rozciągliwe i właśnie dlatego stwarzają okazję do twórczości”¹⁴.

Dzieci nie są przygotowane do tego, aby tworzyć cokolwiek w świecie realnym, wobec tego swoje działania twórcze realizują w świecie wyobraźni i zabawie. W świecie tym zabawa może stać się polem dla poczynań twórczych.

Podczas zabaw twórczych dziecko układa scenki według odpowiedniego sposobu myślenia i percepcji działania. Wykorzystuje różne rekwizyty – zabawki. Układa z nich obiektywnie powiązane i spójne całości. Stara się uporządkować swoje działania w logiczną całość i jednocześnie je uzasadnić. D. Kubicka stwierdza, że wówczas bawiące się dziecko „postępuje jak człowiek, u którego dominują zewnętrzne standardy regulacji: dane percepcyjne i racjonalny punkt widzenia”¹⁵.

Dzieci podczas zabawy twórczej, układając scenki, często wprowadzają elementy manipulacyjne, tematyczne (i inne), które świadczą o dynamizowaniu ich działań. Często także w trakcie odgrywania scenki poprawiają, korygują i modyfikują swoje działania. Zmieniają często swoje koncepcje, starając się w jak najlepszy sposób przedstawić swoje pomysły. Te zachowania dzieci świadczą o ich aktywnym poszukiwaniu subiektywnych doznań i przeżyć podczas zabawy twórczej.

Twórczość przedszkolaków ujawnia się w warunkach dla nich korzystnych, zapewniających im poczucie bezpieczeństwa, a one same czerpią inspiracje z otaczającego środowiska. Dlatego badania procesu twórczego dzieci, który przebiega w toku zabaw, odbywają się w trakcie ich trwania. Zabaw twórcze rozwijają również język twórczy przez stwarzanie ich uczestnikom możliwości wyrażania siebie i swoich myśli. Podczas zabaw dzieci wprowadzają nowe elementy, szukają nowych rozwiązań, które różnią się od pomysłów innych. Cieszą się, gdy mogą wypowiadać nowe dźwięki dające nowe wyrazy, bawiąc się jednocześnie ich znaczeniem. Język mówiony stanowi formę aktywności twórczej. Tę aktywność twórczą możemy obserwować u dzieci przedszkolnych przede wszystkim w zabawie.

Cechą twórczości dzieci w zabawach jest zacieranie się świata fikcji i rzeczywistości. Nie przyjmują one żadnych autorytetów, a ich fantazja ma możliwość rozwijania się.

Te swoiste cechy twórczości językowej u przedszkolaków stały się przedmiotem badań, które przeprowadzono w dwóch grupach liczących po 30 dzieci, tj. 15 dziewczynek i 15 chłopców w każdej grupie.

Na pierwszym etapie badań przeprowadzono w obu grupach testy mające na celu:

- 1) wyłonienie grupy kontrolnej – A, która we wstępnych badaniach uzyskała najlepsze wyniki i w której jest najwięcej osób twórczych,
- 2) wyłonienie grupy eksperymentalnej oznaczonej literą B, w której we wstępnych badaniach odnotowano najslabsze wyniki, czyli jest w niej najmniej dzieci twórczych.

¹⁴ D.B. Elkonin, *Psychologia zabawy*, przeł. L. Łoś, WSiP, Warszawa 1984, s. 284.

¹⁵ D. Kubicka, dz. cyt., s. 141.

W grupie eksperymentalnej zrealizowano drugi etap badań, który polegał na wprowadzeniu zabaw twórczych mających na celu rozwijanie języka twórczego dzieci.

Na końcowym trzecim etapie badań znów przeprowadzono identyczne badania jak podczas pierwszego etapu w celu stwierdzenia, czy eksperyment przyniósł rezultaty, czyli czy u dzieci rozwinął się język twórczy.

Przed realizacją eksperymentu w obu grupach otrzymano wyniki, które przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Poziom twórczego języka mówionego dzieci 5-letnich na I etapie badań z grupy A i B

Lp.	Kolejne badane dziecko	Liczba pkt	Poziom języka twórczego	Kolejne badane dziecko	Liczba pkt	Poziom języka twórczego
1	A. Julia	18	średni	G. Julia	12	niski
2	B. Gabriela	19	średni	K. Weronika	16	średni
3	C. Amelia	15	średni	K. Michalina	11	niski
4	D. Zuzanna	30	wysoki	K. Julia	11	niski
5	P. Julia	11	niski	M. Zofia	10	niski
6	P. Zuzanna	14	średni	M. Natasza	10	niski
7	S. Anna	17	średni	S. Aleksandra	14	średni
8	S. Julia	17	średni	S. Natalia	10	niski
9	S. Aleksandra	11	niski	S. Martyna	11	niski
10	Z. Julia	12	niski	F. Maja	12	niski
11	A. Oliwia	11	niski	B. Michalina	13	niski
12	W. Natalia	9	niski	W. Zuzanna	29	wysoki
13	G. Nadia	13	niski	S. Julia	26	wysoki
14	T. Antonina	17	średni	S. Julia	18	średni
15	W. Lena	19	średni	B. Antonina	18	średni
16	J. Szymon	31	wysoki	W. Bartosz	17	średni
17	K. Igor	17	średni	Ś. Dariusz	13	niski
18	Ś. Wiktor	18	średni	J. Mateusz	14	średni
19	P. Kacper	17	średni	J. Antoni	12	niski
20	T. Igor	17	średni	S. Mateusz	13	niski
21	S. Krzysztof	20	średni	K. Jakub	11	niski
22	T. Dawid	11	niski	L. Dawid	13	niski
23	W. Mikołaj	11	niski	M. Stanisław	13	niski
24	W. Dawid	11	niski	P. Borys	12	niski
25	W. Mateusz	11	niski	P. Igor	11	niski
26	K. Igor	10	niski	S. Antoni	12	niski
27	D. Nikodem	12	niski	G. Filip	13	niski
28	T. Mikołaj	15	średni	S. Antoni	19	średni
29	S. Nikodem	12	niski	G. Bartosz	18	średni
30	T. Kuba	17	średni	M. Aleksander	18	średni

Źródło: badania własne.

Suma punktów uzyskanych przez dzieci w tych badaniach wyznacza poziom języka twórczego dzieci. Na tej podstawie został określony poziom twórczości dzieci w grupie A i B.

Wyniki uzyskano na podstawie arkuszy badań, w których uwzględniono cechy języka twórczego występujące u dzieci (tabela nr 1 i 2 i w aneksie 1 i 2).

Przeprowadzono test **twórczości językowej** pozwalający na dokonanie analizy, twórczości leksykalnej, semantycznej, syntaktycznej i tekstowej dzieci.

Twórczość językową dziecka badano, kierując doń trzy rodzaje poleceń o różnym stopniu trudności:

- 1) Popatrz i opowiedz mi o tym, co się dzieje na obrazku? (zadanie o najniższym poziomie trudności);
- 2) Popatrz i opowiedz mi o tym, co się dzieje na obrazkach? Co wydarzyło się przedtem? (zadanie o wyższym poziomie trudności);
- 3) Jak wygląda Twój pokój? Opowiedz mi o tym, abym potrafiła go sobie wyobrazić (zadanie o najwyższym poziomie trudności).

Dzieci miały więc do wykonania trzy zadania o różnym poziomie trudności (łatwe, średnio trudne i trudne). Podczas badania każde mogło otrzymać od 7 do 31 punktów. Suma punktów uzyskanych przez każde dziecko w tych badaniach wyznacza poziom języka twórczego badanej osoby.

W zakresie **twórczości leksykalnej** za odmianę wyrazów dzieci mogły otrzymać 1 pkt. W grupie A 18 dzieci uzyskało po 1 pkt, w tym 10 pkt otrzymały dziewczynki, 8 pkt chłopcy. W grupie B wszystkie dzieci otrzymały punkty za twórczość leksykalną.

Dzieci w swoich wypowiedziach stosowały neologizmy, zdrobnienia i zgrubienia, epitety, porównania, hiperbole, animizacje, personifikacje, alegorie i symbole, co dotyczy twórczości semantycznej. Za brak takiego środka w swojej wypowiedzi dziecko otrzymywało 0 pkt, natomiast za każdy użyty środek 1 pkt. W grupie A tylko jedno dziecko otrzymało 4 pkt, 3 dzieci po 3 pkt, 6 dzieci po 2 pkt; w grupie B – 10 dzieci po 1 pkt oraz 10 dzieci po 0 pkt za swoje wypowiedzi z zakresu twórczości leksykalnej, na przykład: „groźny kogut”, „szczęśliwa żabka”.

W wypowiedziach dzieci dokonywały także oceny, która przejawiała się użytymi inwersjami, elipsami, powtórzeniami, paralelizmami i anaforami, pytaniami retorycznymi z zakresu tzw. **twórczości syntaktycznej**. Za brak takiego środka dziecku przyznawano podczas wypowiedzi 0 pkt, natomiast za każdy użyty środek – 1 pkt.

W grupie A dzieci otrzymały bardzo mało punktów za **twórczość semantyczną**. Jedno dziecko uzyskało 3 pkt, 1 dziecko 2 pkt i 1 dziecko 1 pkt. Pozostałe 27 dzieci nie zdobyło żadnych punktów. W grupie B sytuacja przedstawiała się odmiennie. Tutaj 1 dziecko otrzymało 3 pkt, 6 dzieci 2 pkt i 10 dzieci 1 pkt.

Analiza wypowiedzi dzieci w zakresie **twórczości tekstowej** też nie przedstawia się najlepiej. Dzieci rzadko otrzymywały maksymalną liczbę punktów.

W zakresie **fabularyzacji wypowiedzi** (aneks 1 i 2, tabele 1 i 2, punkt IV.1 a) dzieci najczęściej otrzymywały po 1 pkt: w grupie A – 11 osób, natomiast w grupie B – 13 osób.

Dzieci, wypowiadając się na temat obrazków, używały prostych zdań, nazywając czynności, które wykonują zwierzęta na obrazkach, posługując się pojedynczymi wyrazami lub równoważnikami zdań (IV.1 b).

Wypowiadały się pełnymi zdaniami, ale były to zdania proste i izolowane. Te dzieci otrzymały za swoje wypowiedzi po 2 pkt. W grupie A – było to 14 dzieci, natomiast w grupie B – 15 dzieci. Tylko u 5 dzieci z grupy A i 2 dzieci z grupy B zaobserwowano zwięzłą i logiczną składnię, co w pełni zapewniało jednoznaczny odbiór treści komunikatu. Dzieci te uzyskały po 3 punkty. W grupie A tylko 1 dziecko otrzymało 4 punkty, udzielając wypowiedzi spójnej i wartkiej (IV.1 d).

Ten typ odpowiedzi dotyczył pytań o małym i średnim stopniu trudności, okazały się jednak dla dzieci bardzo trudne. Tylko 7 z nich potrafiło wymyślić historię do obrazka, poprzedzającą przedstawioną na nim sytuację.

Dzieci umiały przedstawić swój pokój, określając kolor ścian, liczbę sprzętów znajdujących się w pomieszczeniach. Żadne nie opisało swojego domu tak, by można było go sobie wyobrazić. Dzieci fragmentarycznie doбираły słownictwo, co nie pozwoliło na wnikliwe zorientowanie się w temacie i treści przekazywanych informacji.

Dlatego też dzieci za **wyczerpalność wypowiedzi** otrzymywały tylko 1 pkt (IV.2 a), w grupie A była to 1 osoba, natomiast w grupie B – 14 osób.

Dzieci, które zwracały uwagę na kilka właściwości, elementów, cech zdarzeń w wypowiedzi, tylko częściowo pamiętały o istotnych elementach kontekstu, nie uwzględniały wszystkich wątków wypowiedzi, otrzymywały po 2 pkt. W grupie A było to 13 dzieci, natomiast w grupie B – 14 dzieci.

Natomiast wypowiedzi, w których ujęto wszystkie elementy, wymieniono wszystkie cechy zdarzenia, charakteryzowały się trafnością i jednoznacznością oraz właściwie informowały o zdarzeniach następujących po sobie, oceniane były na 3 pkt. W grupie A takich wypowiedzi udzieliło 12 dzieci, w grupie B tylko 2 dzieci.

Dzieci, które tworzyły w swojej wypowiedzi nowe linie narracji, wymyślając nowe sytuacje, otrzymywały 4 pkt. W grupie A było 4 takich dzieci, natomiast w grupie B żadne dziecko nie sprostało temu zadaniu.

Wszystkie zdarzenia opisywane przez dzieci przedstawione były w pełnym **kontekście czasowym** (IV.3 a, b, c, d). Użycie perspektywy czasowej pozwoliło na przyznanie punktacji. Za wypowiedź wyłącznie w czasie teraźniejszym – w grupie A – 1 dziecko otrzymało 1 pkt, w grupie B – tyle samo punktów uzyskało 13 dzieci. Za użycie częściowego kontekstu można było otrzymać po 2 pkt; w grupie A było 17 takich dzieci, natomiast w grupie B – 15 dzieci. Natomiast za umieszczenie przedstawionych zdarzeń w pełnym kontekście czasowym w grupie A po 3 pkt uzyskało 10 dzieci, w grupie B – 2 dzieci.

Dzieci, które potrafiły umieścić przedstawione zdarzenia w pełnym kontekście czasowym i podkreślały zmienność czasową opowiadanych wydarzeń, punktowane były najwyżej i mogły otrzymać po 4 pkt. Tylko 2 dzieci w grupie A otrzymało za swoje wypowiedzi najwyższą liczbę punktów.

W **zakresie ekspresji** wypowiedzi ustnych (IV.4 a, b, c, d) dzieci również uzyskały niską punktację. Za obiektywną i lakoniczną relację przedszkolaki w grupie A – 3 osoby – otrzymały po 1 pkt. Tyle samo punktów w grupie B zdobyły 22 osoby. Wypowiedzi, w których dzieci potrafiły przedstawić wydarzenia nie tylko z pozycji widza, ale również uczestnika, miały wartość 2 pkt. Otrzymały je 24 osoby z grupy A i 7 dzieci z grupy B.

Dzieci, które potrafiły przedstawić zdarzenia na rysunku w kontekście własnych przeżyć, mogły otrzymać po 3 pkt. Zadanie to wykonało 3 dzieci z grupy A i 1 dziecko z grupy B. Nikt z badanych przedszkolaków nie otrzymał maksymalnej liczby punktów.

Również w zakresie **emocjonalności** (IV.5 a, b, c, d) wypowiedzi ustne dzieci oceniono nisko. W lakoniczny sposób opisywały zdarzenia, bez zwracania uwagi na przeżycia bohaterów, mówiły o ich zewnętrznych cechach (wygląd, co robi), używając słów niezabarwionych emocjonalnie, ale wypowiedzi te nie wpływały bezpośrednio na określone reakcje odbiorcy. Były oceniane na 1 pkt i otrzymało je 12 osób z grupy A i 7 osób z grupy B.

Dzieci, które potrafiły określić stan emocjonalny bohaterów, używając słów nacechowanych emocjonalnie, mogły otrzymać za taką wypowiedź po 2 pkt. W grupie A było 16 takich dzieci, natomiast w grupie B – 7 dzieci.

Wśród badanych przedszkolaków znalazło się 2 dzieci z grupy A i 3 dzieci z grupy B, które otrzymały po 3 pkt za wypowiedzi odzwierciedlające sposób myślenia i wyrażania bohatera, potrafiące wyciągać własne wnioski i oceniające zdarzenia.

Żadne z dzieci nie otrzymało 4 pkt, które można było uzyskać za wyrażanie barwą i siłą głosu swoich emocji w związku z opowiadaniem wydarzeniem.

Dzieci wypowiadały się ustnie w sposób mało **oryginalny** (IV.6 a, b, c, d). Wypowiedzi ich były poprawne, rzeczowe, ale schematyczne, wykorzystywały stereotypowe środki wyrazu oraz słownictwo powszechnie stosowane. Dlatego też w tym przypadku otrzymały najniższą punktację – 1 pkt. W grupie A było 20 takich dzieci, natomiast w grupie B – 21 dzieci.

Za wypowiedzi poprawne zabarwione emocjonalnie i za trafność doboru słownictwa 8 dzieci z grupy A i 7 dzieci z grupy B otrzymało po 2 pkt. Dwoje dzieci z grupy A i 2 dzieci z grupy B potrafiło w trakcie wypowiedzi fantazjować i używać rzadko spotykanych słów, za co otrzymały po 3 pkt.

Żadne z badanych dzieci nie uzyskało 4 pkt, gdyż nie potrafiły one wypowiadać się w poprawnej formie i stylu.

Również niską punktację dzieci otrzymały w zakresie **złożoności wypowiedzi**. Osiemnaścioro dzieci z grupy A i 18 dzieci z grupy B za wypowiedź monologową i prosty sposób przekazywania zdarzeń otrzymało po 1 pkt.

Natomiast 10 dzieci z grupy A i 10 dzieci z grupy B prowadziło monolog z intuicyjnie wkomponowaną mową pozornie zależną, za co otrzymały po 2 pkt.

Za złożoną wypowiedź, użycie zdań rozwiniętych i wielokrotnie złożonych dzieci mogły otrzymać po 3 pkt. W obu grupach takich osób było 2.

Żadne dziecko z obu grup nie uzyskało 4 pkt za wypowiedź z bogactwem środków składniowych. Warto dodać, że zadanie okazało się bardzo trudne. Dzieci z oporem brały w nim udział i trzeba było je bardzo zachęcać do udzielania wypowiedzi, w rezultacie w tym teście uzyskały niską punktację.

Na **drugim etapie badań** prowadzono w grupie B eksperyment, który trwał przez 26 tygodni. Polegał on na wprowadzeniu zabaw mających na celu wyzwalanie twórczości dzieci pięcioletnich. Zajęcia odbywały się dwa razy w tygodniu.

Trzeci etap badań obejmował przeprowadzenie ponownego testu, który miał miejsce przy wyłanianiu grupy kontrolnej i eksperymentalnej. Powtórne testy miały na celu:

- 1) stwierdzenie poziomu rozwoju cech twórczych języka u dzieci poddanych eksperymentowi oraz
- 2) określenie podobieństw i różnic w rozwoju języka twórczego dzieci z grupy kontrolnej i eksperymentalnej.

Tabela 2. Poziom twórczego języka mówionego dzieci 5-letnich na III etapie badań z grupy A i B

Lp.	GRUPA A			GRUPA B		
	Kolejne badane dziecko	Suma pkt	Poziom języka twórczego	Kolejne badane dziecko	Suma pkt	Poziom języka twórczego
1	A. Julia	20	średni	G. Julia	24	wysoki
2	B. Gabriela	20	średni	K. Weronika	26	wysoki
3	C. Amelia	17	średni	K. Michalina	26	wysoki
4	D. Zuzanna	30	wysoki	K. Julia	24	wysoki
5	P. Julia	11	niski	M. Zofia	25	wysoki
6	P. Zuzanna	14	średni	M. Natasza	26	wysoki
7	S. Anna	18	średni	S. Aleksandra	27	wysoki
8	S. Julia	18	średni	S. Natalia	30	wysoki
9	S. Aleksandra	11	niski	S. Martyna	28	wysoki
10	Z. Julia	13	niski	F. Maja	24	wysoki
11	A. Oliwia	12	niski	B. Michalina	26	wysoki
12	W. Natalia	11	niski	W. Zuzanna	29	wysoki
13	G. Nadia	13	niski	S. Julia	26	wysoki
14	T. Antonina	18	średni	S. Julia	31	wysoki
15	W. Lena	21	średni	B. Antonina	30	wysoki
16	J. Szymon	31	wysoki	W. Bartosz	27	wysoki
17	K. Igor	18	średni	Ś. Dariusz	24	wysoki
18	Ś. Wiktor	20	średni	J. Mateusz	26	wysoki
19	P. Kacper	18	średni	J. Antoni	25	wysoki
20	T. Igor	17	średni	S. Mateusz	29	wysoki
21	S. Krzysztof	21	średni	K. Jakub	30	wysoki

Lp.	GRUPA A			GRUPA B		
	Kolejne badane dziecko	Suma pkt	Poziom języka twórczego	Kolejne badane dziecko	Suma pkt	Poziom języka twórczego
22	T. Dawid	12	niski	L. Dawid	26	wysoki
23	W. Mikołaj	11	niski	M. Stanisław	25	wysoki
24	W. Dawid	12	niski	P. Borys	27	wysoki
25	W. Mateusz	11	niski	P. Igor	29	wysoki
26	K. Igor	11	niski	S. Antoni	30	wysoki
27	D. Nikodem	12	niski	G. Filip	31	wysoki
28	T. Mikołaj	17	średni	S. Antoni	22	średni
29	S. Nikodem	12	niski	G. Bartosz	20	średni
30	T. Kuba	18	średni	M. Aleksander	21	średni

Źródło: badania własne.

W zakresie **twórczości leksykalnej** za odmianę wyrazów dzieci mogły otrzymać 1 pkt. W grupie A 18 dzieci uzyskało po 1 pkt. Natomiast 12 dzieci nie otrzymało żadnych punktów. Zupełnie inaczej przedstawia się punktacja w grupie B: wszystkie dzieci otrzymały punkty za twórczość leksykalną: 11 dzieci po 2 pkt, 13 dzieci – po 3 pkt, natomiast po 4 pkt uzyskało 6 dzieci.

W zakresie **twórczości semantycznej** między grupą A i B również przedstawiała się duża różnica. Badaniu podlegały wypowiedzi dzieci, w których użyte były neologizmy, zdrobnienia i zgrubienia, epitety, porównania, hiperbole, animizacje, personifikacje, alegorie i symbole. Za brak takiego środka dziecko otrzymywało podczas wypowiedzi 0 pkt, natomiast za każdy użyty środek – 1 pkt. W grupie A tylko 1 dziecko otrzymało 4 pkt, 3 dzieci – po 3 pkt, 6 dzieci – po 2 pkt, 10 dzieci – po 1 pkt. Natomiast 10 dzieci nie uzyskało żadnej punktacji. W grupie B odpowiedzi 11 dzieci oceniono po 2 pkt, 14 dzieci – po 3 pkt i 5 dzieci – po 4 pkt. Żadne dziecko z tej grupy nie otrzymało 0 pkt z zakresu twórczości leksykalnej.

W wypowiedziach dzieci dokonano także oceny, użytych przez nie inwersji, elips, powtórzeń, paralelizmów i anafor, pytań retorycznych z zakresu **twórczości syntaktycznej**. Za brak takiego środka dziecko otrzymywało podczas wypowiedzi 0 pkt, natomiast za każdy użyty środek – 1 pkt. W grupie A dzieci uzyskały bardzo mało punktów za twórczość semantyczną: 1 dziecko zdobyło 3 pkt, 1 dziecko – 2 pkt i 1 dziecko – 1 pkt. Pozostałe 27 osób nie otrzymało żadnych punktów. W grupie B sytuacja przedstawiała się odmiennie. Tutaj 3 dzieci oceniono na 4 pkt, 15 dzieci – 3 pkt i 10 dzieci – 1 pkt.

Analiza wypowiedzi dzieci w zakresie **twórczości tekstowej** też nie przedstawia się najlepiej. W grupie A wprawdzie punktacja nieznacznie wzrosła, jednak poziom języka twórczego przedszkolaków pozostał na tym samym poziomie. Dzieci rzadko otrzymywały maksymalną liczbę punktów. W zakresie **fabularyzacji wypowiedzi** (aneks 3 i 4, tabele 3 i 4, punkt IV.1 a) dzieci najczęściej otrzymywały po 1 pkt: w grupie A – 10 dzieci, a w grupie B – 13 dzieci.

Dzieci, wypowiadając się na temat obrazków, używały prostych zdań, nazywając czynności, jakie zwierzęta wykonują na obrazkach, posługując się pojedynczymi wyrazami lub równoważnikami zdań (IV.1 b).

Wypowiadały się pełnymi zdaniami, ale były to zdania izolowane. Te dzieci otrzymały za swoje wypowiedzi po 2 pkt, w grupie A było ich 13, w grupie B – 13. Tylko u 6 dzieci z grupy A i 17 dzieci z grupy B zaobserwowano zwięzłą i logiczną składnię, co w pełni zapewniało jednoznaczny odbiór treści komunikatu. Dzieci te otrzymały po 3 punkty. Oceniano także wypowiedzi spójne i wartkie (IV.1 d) na 4 pkt. W grupie A tylko 1 dziecko otrzymało maksymalną liczbę punktów. Był to przedszkolak, który odznaczał się wysokim poziomem języka twórczego. Natomiast w grupie B żadne dziecko nie uzyskało 4 pkt.

Dzieci potrafiły przedstawić swoje mieszkanie, określając kolor ścian, liczbę pokoi oraz sprzętów znajdujących się w pomieszczeniach. Żadne nie opisało swojego domu tak, by można było go sobie wyobrazić. Dzieci fragmentarycznie dobierały słownictwo, co nie pozwoliło na wnikliwe zorientowanie się w temacie i treści przekazywanych informacji. Dlatego też za **wyczerpalność wypowiedzi** otrzymywały tylko 1 pkt (IV.2 a). W grupie A było 1 takie dziecko, natomiast w grupie B żadne dziecko nie uzyskało 1 pkt, co oznacza, że dzieci te potrafiły wyczerpać swojej wypowiedzi.

Dzieci, które zwracały uwagę na kilka właściwości, elementów, cech zdarzeń w wypowiedzi, tylko częściowo pamiętały o istotnych elementach kontekstu (IV.2 b), nie uwzględniały wszystkich wątków wypowiedzi, otrzymywały po 2 pkt. W grupie A było to 14 dzieci, natomiast w grupie B – 9 dzieci.

Natomiast wypowiedzi, w których ujęto wszystkie elementy, wymieniono wszystkie cechy zdarzenia, charakteryzowały się trafnością i jednoznacznością oraz właściwie informowały o zdarzeniach następujących po sobie, oceniane były na 3 pkt (IV.2 c). W grupie A takich wypowiedzi udzieliło 12 dzieci, natomiast w grupie B – 19 dzieci.

Dzieci, które tworzyły w swojej wypowiedzi nowe linie narracji, wymyślając nowe sytuacje, otrzymywały 4 pkt (aneks 3 i 4, IV.2 d). W obu grupach taki wynik uzyskało 3 wychowanków.

Wszystkie zdarzenia opisywane przez dzieci przedstawione były w pełnym **kontekście czasowym** (IV.3 a, b, c, d). Użycie perspektywy czasowej pozwoliło na przyznanie punktacji. Za wypowiedź wyłącznie w czasie teraźniejszym – w grupie A 1 dziecko otrzymało 1 pkt, w grupie B – żadne dziecko nie uzyskało punktów. Za użycie częściowego kontekstu dzieci otrzymywały po 2 pkt: w grupie A – 14 dzieci, natomiast w grupie B – 8 dzieci. Z kolei za umieszczenie przedstawionych zdarzeń w pełnym kontekście czasowym w grupie A przyznano po 3 pkt 10 dzieciom, w grupie B – 21 dzieciom.

Dzieci, które potrafiły umieścić przedstawione zdarzenia w pełnym kontekście czasowym i podkreślały zmienność czasową opowiadanych wydarzeń punktowane były najwyżej. Tylko 2 dzieci w grupie A uzyskało za swoje wypowiedzi po 4 pkt, natomiast w grupie B – 1 dziecko.

W **zakresie ekspresji** wypowiedzi ustnych (IV.4 a, b, c, d) dzieci również uzyskały niską ocenę. Za obiektywną i lakoniczną relację w grupie A przedszkolaki – 3 osoby – otrzymały po 1 pkt. W grupie B żadnemu dziecku nie przyznano 1 pkt. Punktacja tych dzieci była wyższa. Wypowiedzi, w których dzieci potrafiły przedstawić wydarzenia nie tylko z pozycji widza, ale również uczestnika, miały wartość 2 pkt. Otrzymały je 22 osoby z grupy A i 12 z grupy B. Dzieci, które potrafiły przedstawić zdarzenia na rysunku w kontekście własnych przeżyć, mogły uzyskać po 3 pkt. Zadanie to wykonało 5 dzieci z grupy A i 17 dzieci z grupy B. Natomiast za wypowiedzi odzwierciedlające osobisty udział dziecka w danej sytuacji komunikowania, jego rolę, postawę, pragnienia, sądy, zawierające porzekadła, powiedzenia można było otrzymać po 4 pkt. W grupie A żadne dziecko nie zostało ocenione na 4 pkt, natomiast w grupie B – jedno dziecko.

Również w zakresie **emocjonalności** (IV.5 a, b, c, d) wypowiedzi ustne dzieci otrzymały niski wynik. W lakoniczny sposób przekazywały treści zdarzeń bez zwracania uwagi na przeżycia bohaterów, mówiły o ich zewnętrznych cechach (wygląd, co robi), używając słów niezabarwionych emocjonalnie, które nie wpływały bezpośrednio na określone reakcje odbiorcy. Oceniane zostały na 1 pkt i otrzymało go 9 osób z grupy A, z grupy B nikt nie uzyskał 1 pkt.

Dzieci, które potrafiły określić stan emocjonalny bohaterów, używając słów nacechowanych emocjonalnie, mogły otrzymać za taką wypowiedź po 2 pkt. W grupie A było 18 takich dzieci, natomiast z grupy B – 10 dzieci.

Wśród badanych przedszkolaków znalazło się 3 dzieci z grupy A i 19 dzieci z grupy B, które otrzymały po 3 pkt (IV.5 c) za wypowiedzi odzwierciedlające sposób myślenia i wyrażania bohatera, potrafiące wyciągać własne wnioski i oceniające zdarzenia. Żadne z dzieci z grupy A nie otrzymało 4 pkt, które można było uzyskać za wyrażanie barwą i siłą głosu swoich emocji w związku z opowiadaniem wydarzeniem. W grupie B 4 pkt za swoją wypowiedź otrzymało 1 dziecko.

Dzieci wypowiadały się ustnie w sposób **oryginalny** (IV.6 a, b, c, d). Wypowiedzi ich były poprawne, rzeczowe, ale schematyczne, wykorzystywały stereotypowe środki wyrazu oraz słownictwo powszechnie stosowane. Dlatego też w tym przypadku otrzymały najniższą punktację – 1 pkt. W grupie A było 10 takich dzieci, natomiast w grupie B – żadne dziecko nie uzyskało 1 pkt.

Za wypowiedzi poprawne, zabarwione emocjonalnie i za trafność doboru słownictwa 18 przedszkolaków z grupy A i 16 z grupy B otrzymało po 2 pkt. Dwoje dzieci z grupy A i 14 z grupy B potrafiło w takcie wypowiedzi fantazjować i używać rzadko spotykanych słów, za co otrzymały po 3 pkt. Żaden z badanych nie uzyskał 4 pkt, gdyż dzieci nie potrafiły wypowiadać się w poprawnej formie i stylu.

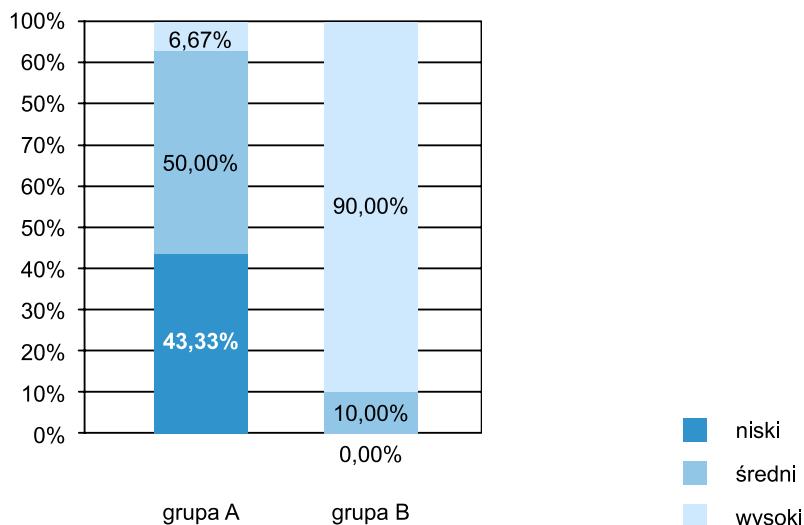
Również różną punktacją wychowankowie otrzymali w zakresie **złożoności wypowiedzi** (IV.7 a, b, c, d). Czternaścioro dzieci z grupy A za wypowiedź monologową i prosty sposób przekazywania zdarzeń otrzymało po 1 pkt. Żaden respondent z grupy B nie uzyskał za złożoność wypowiedzi 1 pkt. Natomiast 10 dzieci z grupy

A i 19 z grupy B prowadziło monolog z intuicyjnie wkomponowaną mową pozornie zależną, za co otrzymały po 2 pkt. Za złożoną wypowiedź, użycie zdań rozwiniętych i wielokrotnie złożonych przedszkolaki mogły otrzymać po 3 pkt. W grupie A było 6 takich dzieci, a w grupie B – 11 dzieci.

Nikt z obu grup nie uzyskał 4 pkt za wypowiedź z bogactwem środków składniowych. Testy twórczości językowej po eksperymencie udowodniły, że dzieci z grupy B bardzo rozwinęły swoje wypowiedzi. Prawie wszystkie badane osoby uzyskały poziom wysoki z zakresu języka twórczego. W grupie A dzieci otrzymały wprawdzie wyższą punktację, jednak nie podniosły swojego poziomu języka twórczego.

Analiza wyników pozwoliła na wysunięcie wniosku, że w wyniku przeprowadzonych zabaw twórczych u dzieci w grupie eksperymentalnej znacznie zwiększył się poziom języka twórczego. Na początku badania 19 dzieci wykazywało niski poziom rozwoju języka twórczego, tylko u 9 z nich można było stwierdzić poziom średni, a wysoki poziom języka twórczego wykazywało tylko 2 dzieci. Przeprowadzony test rozwoju języka twórczego na końcu badania wykazał, że w grupie eksperymentalnej aż 27 dzieci wykazuje wysoki poziom rozwoju języka twórczego, a tylko troje poziom średni, co świadczy o pozytywnym wpływie zabaw na rozwój tej sfery twórczości dzieci.

Natomiast w grupie kontrolnej język twórczy, którym posługiwały się dzieci, pozostał na końcu badania na takim samym poziomie. Wprawdzie zwiększyła się liczba punktów, jakie dzieci zdobywały na trzecim etapie badań, lecz poziom języka twórczego przedszkolaków z grupy A pozostał ten sam. Te dane przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1. Porównanie poziomu języka twórczego 5-latków z grupy A i B – eksperymentalnej na koniec badania

Źródło: opracowanie własne.

W grupie B częściej można było zaobserwować poziom wysoki, natomiast w grupie A – poziom średni i niski. Widać wyraźnie, że między grupą A i B istnieje wyraźna różnica w poziomie rozwoju języka twórczego na korzyść grupy B.

Bibliografia

- Bober-Pełzowska M., *Rozwijanie mowy u uczniów klas niższych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Demelowa G., *Elementy logopedii*, Wydawnictwa Szkole i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Elkonin D.B., *Psychologia zabawy*, przeł. L. Łoś, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984.
- Harwas-Napierała B., Trempała J., *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kubicka D., *Twórcze działanie dziecka w sytuacji zabawowo-zadaniowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Okoń W., *Zabawa a rzeczywistość*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Smith D.D., *Pedagogika specjalna*, t. 2, przeł. A.J. Korbel, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Truskolaska J., *Osoba i zabawa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.

The influence of creative play on the development of spoken language in 5-year-old children

Abstract: The article emphasizes the importance of creative games in the education of small children. Games perform many functions: upbringing, educational, diagnostic and therapeutic. Research carried out by the author confirms the belief that every teacher working with young children should pay special attention to ensure that each child can develop their creative potential through creative play, and at the same time develop their predisposition to communicate.

Keywords: fun, language, creativity, education, children

About the author: Katarzyna Miłek, Ph.D. is an adjunct at the Gniezno College of the Millennium. She defended her doctoral thesis in 2017 on the subject of "Children's creativity in preschool activities". Her interests include: general pedagogy, pre-school pedagogy, creativity pedagogy. In academic research, she focuses on: teacher's pedagogical creativity, talented and creative children, transformations in pre-school and early school education.

Aneks 1

Tabela 1. Twórczość językowa dzieci na podstawie analizy testu twórczości językowej przed rozpoczęciem eksperymentu – grupa A

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																																				Suma	Poziom języka twórcze-go				
	I			II			III			IV												7			%	N																
	1			2			3			4			5			6			a			b					c			d												
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c			a	b	c	a	b	c	a	b	c	a			b	c		
A. Julia	1	1	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	18	58	średni
B. Gabriela	1	2	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	19	61	średni
C. Amelia	1	0	0	1	-	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	15	48	średni
D. Zuzanna	1	3	3	-	-	3	-	-	-	4	-	-	4	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	3	-	-	30	97	wysoki
P. Julia	0	0	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	2	-	-	11	35	niski			
P. Zuzanna	1	1	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	2	-	-	2	-	-	14	45	średni			
S. Anna	1	1	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
S. Julia	1	2	0	-	-	3	-	-	-	2	-	-	3	-	-	1	-	-	1	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
S. Aleksandra	0	1	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	11	35	niski			
Z. Julia	0	1	0	-	2	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	12	39	niski			
A. Oliwia	1	0	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	11	35	niski			
W. Natalia	0	0	0	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	9	29	niski			
G. Nadia	0	1	0	-	2	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	13	42	niski			
T. Antonina	1	2	0	-	-	3	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
W. Lena	1	3	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	19	61	średni			
J. Szymon	1	4	2	-	-	-	4	-	-	4	-	-	4	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	31	100	wysoki			
K. Igor	0	1	0	1	2	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
Ś. Wiktor	1	1	0	-	-	3	-	-	-	4	-	-	3	-	-	1	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	18	58	średni			
P. Kacper	1	2	1	-	2	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
T. Igor	1	2	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	17	55	średni			
S. Krzysztof	1	3	0	-	-	3	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	20	65	średni			

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																												Suma	Poziom języka twórcze- go						
	I		II		III		IV							5							6							7								
	1		1		1		1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11				12					
	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d			a	b	c	d		
T. Dawid	0	0	0	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	35	niski		
W. Mikołaj	1	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	35	niski		
W. Dawid	0	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	35	niski		
W. Mateusz	0	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	35	niski		
K. Igor	0	0	0	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	32	niski		
D. Nikodem	0	1	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	39	niski		
T. Mikołaj	0	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	48	średni		
S. Nikodem	1	0	0	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	39	niski		
T. Kuba	1	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	55	średni		

Legenda:

I – twórczość leksykalna

II – twórczość semantyczna

III – twórczość syntaktyczna

IV – twórczość tekstowa

IV 1 – fabularyzacja wypowiedzi

IV 2 – wyzerpalność wypowiedzi

IV 3 – kontekstowość czasowa

IV 4 – zakres ekspresji

IV 5 – emocjonalność

IV 6 – oryginalność

IV 7 – złożoność wypowiedzi

Aneks 2

Tabela 2. Twórczość językowa dzieci na podstawie analizy testu twórczości językowej przed rozpoczęciem eksperymentu – grupa B

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																								Suma	Poziom języka twórcze-go	
	I			II			III			IV												N	%				
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	1		2		3		4		5		6				7			
G. Julia	1	0	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	39	niski
K. Weronika	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16	52	średni
K. Michalina	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	35	niski
K. Julia	1	0	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	35	niski
M. Zofia	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	32	niski
M. Natasza	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	32	niski
S. Aleksandra	1	2	0	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	14	45	średni
S. Natalia	1	0	0	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	32	niski
S. Martyna	1	1	0	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	35	niski
F. Maja	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	39	niski
B. Michalina	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	42	niski
W. Zuzanna	4	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	29	94	wysoki	
S. Julia	2	2	3	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	26	84	wysoki	
S. Julia	1	1	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	58	średni	
B. Antonina	1	1	1	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	58	średni	
W. Bartosz	2	1	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	17	55	średni	
Ś. Dariusz	1	0	0	2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	42	niski	
J. Mateusz	2	0	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	14	45	średni	
J. Antoni	2	1	0	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	39	niski	
S. Mateusz	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	42	niski	
K. Jakub	1	2	0	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	35	niski	

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																														Suma	Poziom języka twórcze- go	
	I										II										III												
	1			2			3			4			5			6			7														
L. Dawid	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	42	niski
M. Stanisław	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	42	niski
P. Borys	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	39	niski
P. Igor	1	2	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	35	niski
S. Antoni	1	2	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	39	niski
G. Filip	2	2	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	15	38	niski
S. Antoni	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	19	49	średni
G. Bartosz	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	58	średni
M. Aleksander	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	58	średni

Legenda:

I – twórczość leksykalna**II – twórczość semantyczna****III – twórczość syntaktyczna****IV – twórczość tekstowa**

IV 1 – fabularyzacja wypowiedzi

IV 2 – wyzerpalność wypowiedzi

IV 3 – kontekstowość czasowa

IV 4 – zakres ekspresji

IV 5 – emocjonalność

IV 6 – oryginalność

IV 7 – złożoność wypowiedzi

Aneks 3

Tabela 3. Twórczość językowa dzieci na podstawie analizy testu twórczości językowej po przeprowadzeniu eksperymentu – III etap badań – grupa A

Nazwisko imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																																				Suma	Poziom
	IV																																					
	I			2			3			4			5			6			7			N																
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c		a	b	c	a	b	c	a	b	c							
A. Julia	1	1	0	-	3	-	3	-	-	3	-	-	-	3	-	-	3	-	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	średni
B. Gabriela	1	2	0	-	2	-	3	-	-	3	-	-	-	3	-	-	3	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	średni
C. Amelia	1	0	0	1	-	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	3	-	-	3	17	średni			
D. Zuzanna	1	3	3	-	-	3	-	-	-	4	-	-	4	-	-	4	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	30	wysoki			
P. Julia	0	0	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	11	niski			
P. Zuzanna	1	1	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	1	-	-	1	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	14	średni			
S. Anna	1	1	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	-	-	3	18	średni			
S. Julia	1	2	0	-	-	3	-	-	-	2	-	-	1	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	średni			
S. Aleksandra	0	1	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	11	niski			
Z. Julia	0	1	0	-	2	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	2	1	1	1	13	niski			
A. Oliwia	1	0	0	1	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	12	niski			
W. Natalia	0	0	0	1	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	2	1	1	1	11	niski			
G. Nadia	0	1	0	-	2	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	13	niski			
T. Antonina	1	2	0	-	-	3	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	2	1	1	1	18	średni			
W. Lena	1	3	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	3	21	średni			
J. Szymon	1	4	2	-	-	4	-	-	-	4	-	-	4	-	-	4	-	-	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	31	wysoki			
K. Igor	0	1	0	2	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	18	średni			
Ś. Wiktor	1	1	0	-	-	3	-	-	-	4	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	2	-	-	2	20	średni			
P. Kacper	1	2	1	-	2	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	3	3	3	18	średni			
T. Igor	1	2	0	-	2	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	17	średni			
S. Krzysztof	1	3	0	-	-	3	-	-	-	3	-	-	2	-	-	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	21	średni			

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																												Suma	Poziom						
	I		II		III		IV																													
	1		1		1		1				2				3				4				5				6				7					
	a	b	a	b	a	b	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b			c	d	a	b	c	d
T. Dawid	0	0	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	12	niski
W. Mikołaj	1	0	0	1	0	0	1	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	11	niski
W. Dawid	0	0	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	12	niski
W. Mateusz	0	0	0	0	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	11	niski
K. Igor	0	0	0	0	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	11	niski	
D. Nikodem	0	1	0	1	0	1	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	12	niski	
T. Mikołaj	0	1	0	0	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	2	17	średni	
S. Nikodem	1	0	0	1	0	0	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	12	niski	
T. Kuba	1	2	0	0	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	18	średni	

Legenda:

- I** – twórczość leksykalna
- II** – twórczość semantyczna
- III** – twórczość syntaktyczna
- IV** – twórczość tekstowa
- IV 1 – fabularyzacja wypowiedzi
- IV 2 – wyczerpalność wypowiedzi
- IV 3 – kontekstowość czasowa
- IV 4 – zakres ekspresji
- IV 5 – emocjonalność
- IV 6 – oryginalność
- IV 7 – złożoność wypowiedzi

Aneks 4

Tabela 4. Twórczość językowa dzieci na podstawie analizy testu twórczości językowej według E. Filipiak po przeprowadzeniu eksperymentu – III etap badań – grupa B

Nazwisko i imię	I		II		III		Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																												Suma	Poziom języka twórcze- go															
	IV																																																		
	I							2							3							4							5								6							7							
	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b			c	d	a	b	c	d									
G. Julia	3	3	2		3			2		2																												24	wysoki												
K. Weronika	3	4	2		2			3						3																									26	wysoki											
K. Michalina	4	3	3		2			3						2																										26	wysoki										
K. Julia	3	3	3		3			2						2																										24	wysoki										
M. Zofia	2	4	2		2			3						2																										25	wysoki										
M. Natasza	3	4	2		2			3						3																											26	wysoki									
S. Aleksandra	2	3	3		3			2						3																											27	wysoki									
S. Natalia	4	3	3		3			3						3																											30	wysoki									
S. Martyna	3	2	3		2			3						3																											28	wysoki									
F. Maja	2	3	2		3			2						3																											24	wysoki									
B. Michalina	3	2	3		3			2						2																											26	wysoki									
W. Zuzanna	4	3	1		3			3						3																											29	wysoki									
S. Julia	2	2	3		2			3						3																											26	wysoki									
S. Julia	3	4	3		3			4						3																												31	wysoki								
B. Antonina	3	3	3		3			3						3																												30	wysoki								
W. Bartosz	2	2	3		3			3						3																												27	wysoki								
Ś. Dariusz	2	3	2		2			3						3																												24	wysoki								
J. Mateusz	3	3	3		2			2						3																												26	wysoki								
J. Antoni	2	2	3		3			3						3																												25	wysoki								
S. Mateusz	4	3	3		2			3						4																												29	wysoki								

Nazwisko i imię	Liczba punktów uzyskanych w poszczególnych cechach języka mówionego 5-latków																												Suma	Poziom języka twórcze- go					
	I		II		III		IV																												
	1		1		1		1		2		3		4		5		6		7																
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b			a	b	a	b	
K. Jakub	3	3	4				3	3	3				3	3	3				2	2	3				3	3	3				3	3	3	30	wysoki
L. Dawid	2	3	3				3	3	3	2	2	2				3	3	3				2	2	2				2	2	2	2	2	2	26	wysoki
M. Stanisław	3	2	2				3	3	3	2	2	2				3	3	3				2	2	2				2	2	2	2	2	2	25	wysoki
P. Borys	4	2	3				2	2	2				3	3	3				3	3	3				3	3	3				2	2	2	27	wysoki
P. Igor	4	2	2				3	3	3				3	3	3				3	3	3				3	3	3				3	3	3	29	wysoki
S. Antoni	3	4	4				3	3	3				2	2	2				3	3	3				3	3	3				3	3	3	30	wysoki
G. Filip	3	3	4				3	3	3				4	4	4				3	3	3				3	3	3				2	2	2	31	wysoki
S. Antoni	2	2	2				2	2	2				3	3	3				2	2	2				2	2	2				2	2	2	22	średni
G. Bartosz	2	2	1				2	2	2				2	2	2				2	2	2				2	2	2				2	2	2	20	średni
M. Aleksander	2	2	1				2	2	2				3	3	3				2	2	2				2	2	2				2	2	2	21	średni

Legenda:**I – twórczość leksykalna****II – twórczość semantyczna****III – twórczość syntaktyczna****IV – twórczość tekstowa**

IV 1 – fabularyzacja wypowiedzi

IV 2 – wyzerpalność wypowiedzi

IV 3 – kontekstowość czasowa

IV 4 – zakres ekspresji

IV 5 – emocjonalność

IV 6 – oryginalność

IV 7 – złożoność wypowiedzi

Uzyskane wyniki wynoszą w granicach 7–31 pkt
 brak języka twórczego tj. 0–16%, czyli 0–5 pkt
 niski poziom tj. 17–42%, czyli 6–13 pkt
 średni poziom tj. 43–75%, czyli 14–23 pkt
 wysoki poziom tj. 76–100%, czyli 24–31 pkt